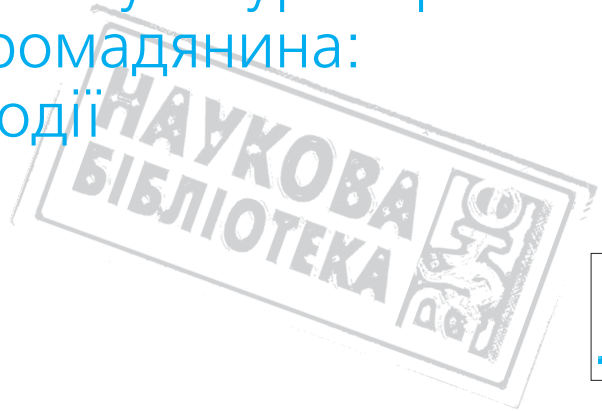

Культура й конституційні культурні права та свободи людини і громадянина: ключові аспекти взаємодії

Микола МАЦЬКЕВИЧ,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри конституційного
та міжнародного права
Національної академії внутрішніх справ

Неодмінною передумовою формування правової держави є порівняно висока загальна культура суспільства. Достатній рівень культури населення потребує розвиненої системи освіти й виховання, соціально-побутового та медичного забезпечення, вільного розвитку науки і мистецтва, художньої творчості, взаємної пошани людей, інтелігентності, добродітності, милосердя, чесності, можливості всебічного розвитку особи, передусім — її духовного світу. Відродження та розвиток культури — стрижень цивілізованого суспільства, передумова формування демократичної правової держави в Україні [14, с. 44]. Це зумовлено тим, що саме культура формує стиль життя, спосіб поведінки, творить демократичні, гуманістичні ідеали незалежної держави. Без культурної людини держава не може бути ані незалежною, ані демократичною. Духовно бідні громадяни ніколи не зроблять Україну багатою та щасливою. Економіка, політика й культура — три основні галузі, без одночасної модернізації яких суспільство не може успішно розвиватися [5, с. 13].

При цьому права людини — один із найважливіших соціальних і політико-правових інститутів, котрий об'єктивно є мірилом досягнень суспільства, показником рівня його цивілізованості. І це зрозуміло, адже саме з його допомогою особистість долучається до матеріальних і духовних благ соціуму, механізмів влади, законних форм волевиявлення та реалізації власних інтересів. Від рівня забезпеченості права залежить ступінь досконалості самої особистості, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. «Людський вимір», урешті-решт, є «пробним каменем» і точкою відліку будь-яких перетворень, які здійснюються в суспільстві [4, с. 24].

У зв'язку з цим у сучасній Україні особливої актуальності та важливості набуває питання осмислення основних аспектів взаємовпливу і взаємодії загальної культури й конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина. Для цього необхідно актуалізувати та вирішити такі ключові завдання: по-перше, загалом проаналізувати підходи до розуміння поняття культури, її сутності, функцій і значення в новітніх процесах право- та державотворення;

по-друге, дослідити юридичну природу конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина у вітчизняній юриспруденції; по-третє, з'ясувати та розкрити зміст напрямів взаємодії культури й конституційних культурних прав та свобод в умовах розбудови в Україні демократичної правової держави.

Так, історія людства — це передусім історія розвитку культури. За всіх часів її проблеми мали першочергове, по суті, провідне значення. Будь-яка нація цікава насамперед культурою, бо остання завжди відбивала якісну характеристику суспільного життя: нації й етноси сильніші тоді, коли мають розвинену культуру. Якщо через якісь історичні колізії культура переживає себе, деградує, суспільство (як її основний носій) опиняється поза історією. Культура є продуктом людської творчості. Якраз через неї людина відкриває та змінює світ і, зрештою, саму себе. Проте й культура творить людину, що відрізняє її від усіх інших створінь. Людина — дитя не тільки природи, а й культури, не так створіння біологічне, як соціальне, а її природа не так матеріальна,

як духовна [5, с. 6]. У цьому контексті в науковій літературі слушно наголошується, що людина формує свою людську сутність серед інших людей, у суспільстві. Немає особи, котра сформувалася б як індивідуальність й особистість самостійно, відокремлено від людства та його духовних, культурних, цивілізаційних надбань. Це — нонсенс. Обстоювання твердження, що людина є самостійною, самодостатньою, ні від кого й ні від чого не залежною, — свідчення невігластва, неуктва [12, с. 5].

У XX столітті поняття «культура» органічно ввійшло до категоріального апарату суспільствознавчих і гуманітарних наук. Для його вивчення нині застосовуються методи філософського структуралізму, психоаналізу, феноменології. Сьогодні взагалі немає жодної науки, яка не послуговувалася б цим поняттям. Водночас через свою багатозначність феномен культури є складним для наукового осмислення. Цим зумовлені багатаспектність тлумачень і множинність доктринальних дефініцій цього поняття. Спроби дослідників «точно» визначити поняття «культура» залишаються марними. Кожна нова дефініція претендує на істину, але не досягає її остаточно та повністю [3, с. 43]. Серед найтиповіших теорій інтерпретації культури вирізняються еволюціоністська, антропологічна, філософська, революційно-демократична, а також циклічна (або концепція культурних круговоротів) тощо.

У спеціалізованій енциклопедичній науковій літературі під культурою розуміють сукупність матеріальних і духовних надбань, комплекс характерних інтелектуальних та емоційних рис суспільства, що включає не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традиції і вірувань. У вужчому сенсі це — сфера духовного життя, яка охоплює мову, виховання, освіту, науку, літературу, різні види мистецтв, систему релігійних вірувань, політичну, правову, побутову культуру, а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування [6, с. 171].

У загальному аспекті культура — це специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлений продуктами матеріальної й духовної праці, системою соціальних норм і настанов, духовними цінностями, сукупністю відносин людей із природою, між собою та ставленням осіб до власної особистості; це система життєвих орієнтацій суб'єкта [10, с. 10]. Сутність сучасної концепції культури полягає в розвитку й самовизначенні людини, в її індивідуалізації та соціалізації, прагненні встановити нормальну взаємодію між людьми [13, с. 161]. Звідси робимо висновок, що культура є особливою формою об'єднання людей і формування духовної свідомості окремої особи. На додаток до останнього твердження потрібно зазначити, що культура — це безпосередньо не саме суспільство, а його якісний стан, тобто міра, ступінь розвитку всієї суспільної системи загалом і кожного її окремого елемента з точки зору ідеалів гуманізму та свободи. Інакше кажучи, культура є інтегральним критерієм прогресивності того чи іншого суспільства: високорозвинене суспільство — це суспільство високої культури, як матеріальної, так і духовної.

Окреслена сутність культури як суспільно-історичного явища зумовлює її поліфункціональність. Серед основних функцій виокремлюють пізнавальну (гносеологічну), інформаційну, світоглядну, комунікативну, регулятивну (нормативну), ціннісну (аксіологічну), виховну, інтеграційну, людинотворчу тощо. За їх допомогою проявляється багатовимірність культури як соціального явища. Остання через свої функції дає особистості можливість включитися в упорядкування процесів життєдіяльності, матеріалізувати результати людської діяльності, урізноманітнити способи та норми соціальної організації і, що найголовніше, передати накопичений досвід та здобуті знання наступним поколінням [9, с. 21].

Культура в усіх своїх проявах нерозривно пов'язана з функціонуванням суспільства та життєдіяльністю

індивідів. Основні соціальні напрями дії культури стосуються розв'язання завдань інтеграції, консолідації й організації людей; нормування і регулювання практики їхньої спільної життєдіяльності; забезпечення процесів пізнання навколишнього світу, нагромадження й узагальнення соціального досвіду колективного життя; здійснення соціальної комунікації між людьми, вироблення мов і способів обміну інформацією, розробки та утвердження механізмів відтворення співтовариства як соціальної цілісності тощо. Водночас індивід, як і суспільство загалом, виступає одночасно творцем і результатом культури. Як творець культури, індивід створює матеріальні та духовні цінності, однак вони повинні сприйматися й оцінюватися як такі не лише їх безпосередніми авторами, а й певними групами людей, суспільством загалом [11, с. 18].

При цьому варто усвідомити, що культура українського народу розвивалася й розвивається нині в тісному взаємозв'язку з культурами інших народів, закономірно перебуваючи в контексті світового культурного процесу. Українці віками творили власну самобутню традицію, упадковуючи культурні цінності своїх предків, переймаючи і творчо осмислюючи надбаня інших суспільств. Цим самим вони не лише розвивали національну культуру, а й зробили вагомий внесок до скарбниці культури світової. Характерною особливістю української культури є її відкритість, стабільність, здатність сприймати й «українізувати» різні зовнішні впливи. Нинішнє відродження України як держави й суспільства неможливе без духовного оновлення її народу. Актуальним вважається формування нових духовно-ціннісних орієнтирів, культурне відтворення нації, перехід до культури злагоди. Тобто місія культури в новітніх історичних умовах достатньо відповідальна.

На думку О. Костенка, за відсутності культури настає загальна криза суспільства, що виявляється у проникненні сваволі до всіх клітин суспільного організму — економіки, держави, релігії, науки, мистецтва, духовних переживань людей, тобто в «епідемії протиприродності». У зв'язку з тим, що «культура людей визначає їхнє життя», необхідно зробити висновок: законодавство, а також економіка, держава, релігія, наука, мистецтво, духовні переживання людей виконують свою роль так, як її визначає культура. У суспільстві, котре не сформувало достатньої культури індивідів, роль усіх його інститутів спотворюється: держава існує для держави, законодавство — для законодавства, політика — для політики, релігія — для релігії, наука — для науки, мистецтво — для мистецтва і т. д. Із розвитком культури вони починають відігравати свої ролі так, як це їм і належить [7, с. 85].

Однією із сучасних визначальних цінностей культури є феномен права, який можна розглядати як сукупність етнічних спільних цінностей (справедливість, порядок, правдивість, вірність, надійність тощо). У широкому розумінні право підтверджує визнану суспільством обґрунтованість і виправданість певної поведінки людей, можливість і свободу реалізації такої поведінки [12, с. 130]. Водночас люди різних культур мають неоднакові уявлення про свободу та примус, рівність і соціальну ієрархію, по-різному оцінюють відносини між Богом і людьми, індивідом і групою, громадянином і державою, батьками й дітьми тощо. Усе це не може не впливати на норми поведінки та способи їх реалізації в організованому суспільстві [8, с. 6].

Високий рівень загальної культури є необхідною умовою здійснення прав, свобод і обов'язків людини, що є юридичною формою виразу та закріплення свободи особи. Права людини — усе те, що робить людину людиною: права індивіда, без яких він не може існувати як член суспільства; умова і засіб безпеки та розвитку

індивіда (забезпечення життя людини, її гідності та свободи діяльності в усіх сферах суспільного життя); спосіб збереження необхідних для особи природних і соціальних якостей.

Особливе місце в системі конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні посідають культурні права та свободи, що тісно пов'язані із загальною культурою українського народу. У цьому контексті О. Скрипник зазначає, що важливою ознакою повоєнного конституціоналізму стала тенденція унормування духовної сфери людського буття, котра загалом є закономірною з огляду на наслідки Другої світової війни та її страхіття для цивілізаційної історії людства. У XXI столітті культурні права набули виняткової важливості для всіх країн світу, ставши невід'ємною складовою конституційно-правового статусу людини і громадянина [15, с. 229].

Вітчизняні правознавці слушно вважають, що культурні права та свободи людини — це можливості збереження й розвитку національної самобутності індивіда, доступу до духовних здобутків його народу й усього людства, а також їхнє засвоєння та використання; участь у подальшому розвитку, можливості участі в науковому житті (право на освіту, навчання рідною мовою, свободу наукової, технічної і художньої творчості тощо).

Є також інші підходи до інтерпретації сутності й соціальної цінності культурних прав та свобод людини і громадянина, які іноді ще називають духовними, або гуманітарними. Так, у спеціалізованому енциклопедичному словнику зазначено, що культурні права людини — це особливий комплекс гарантованих Конституцією, всім законодавством прав та свобод людини у сфері культурного й наукового життя. До цього комплексу, зокрема, входять право на освіту, свободу викладання, свободу в науковій і художній творчості, право на участь у культурному житті й користування закладами культури, право на доступ до культурних цінностей. Культурні права людини включають як соціальні (право на освіту), так і особисті (свобода творчості) права [6, с. 174].

На переконання О. Скрипника, культурні права та свободи людини — це встановлені Конституцією та законами України правила поведінки або діяльності людей із метою задоволення своїх культурних потреб у сфері освіти, літературної, художньої, наукової та технічної діяльності [15, с. 229].

У свою чергу, Ю. Юринець зазначає, що культура є головним чинником, який визначає духовний розвиток нації, є показником її самобутності. Як свідчить світовий досвід, розвиток і вдосконалення культури — одна з вирішальних умов суспільного та соціального прогресу, а можливість людини самореалізовуватися у сфері культури й користуватися її надбаннями слід розглядати як культурні права [16, с. 1]. При цьому дослідник пропонує таку дефініцію: культурні права — це сукупність індивідуальних прав особистості на власну творчість (творче самовираження) та користування її результатами; можливостей доступу до творчості інших у складі культурних надбань нації, держави, світу й реалізації себе в системі цих надбань. Грунтуючись на теоріях походження культури, Ю. Юринець переконує, що культурні права є частиною природних прав індивіда. Зберегти себе у природі як вид людина може лише способами, відмінними від тих, за допомогою котрих це роблять тварини. Такі способи надає культурна робота, що на певних етапах була для розвитку людини важливішою, аніж фізична праця [16, с. 6].

В інших наукових роботах увага акцентується на тому, що культурні права та свободи дають індивіду можливість брати участь у культурному житті суспільства, право на захист своїх моральних і матеріальних інтересів, які є результатом наукових, літературних чи ху-

дожних досягнень [1, с. 15]. Загалом культурні права людини та громадянина гарантують свободу доступу до духовних і матеріальних цінностей, створених світовою спільнотою [2, с. 61].

Істотну роль конституційні культурні права та свободи відіграють і під час реалізації окреслених функцій загальної культури. Так, однією з форм прояву впливу держави на суспільні відносини за допомогою права є встановлення в його нормах певних зразків, моделей поведінки у вигляді суб'єктивних прав учасників цих відносин. Соціальна й особистісна цінність конституційних культурних прав та свобод, поряд з іншим, полягає в тому, що вони гармонізують поведінку суб'єктів у найважливіших сферах суспільних відносин. Із точки зору досягнення мети інтеграційної функції культури, конституційні культурні права та свободи є ефективним, а тому й достатньо важливим інструментом. Адже саме конституційні культурні права та свободи людини і громадянина, визначаючи можливості індивідів у сфері культурного життя суспільства, з одного боку, окреслюють імовірний зміст їхньої поведінки, спрямованої на задоволення культурних інтересів і потреб, а з другого — впорядковують ці відносини в межах усього суспільства.

З інтеграційним вектором дії культури тісно пов'язана її людинотворча (перетворювальна) функція, що проявляється у формуванні інтелектуального, духовного світогляду людини, у вихованні в ній усвідомлення потреби й необхідності співіснування з іншими людьми. Основним засобом досягнення цих цілей є здобуття відповідного рівня освіти, знань і використання досягнень матеріальної та духовної культури людства, тобто діяльність, що певною мірою здійснюється шляхом реалізації культурних прав і свобод.

Окрім того, конституційні культурні права та свободи є одним з істотних інструментів утілення в життя комунікативної функції культури, сутність якої полягає в забезпеченні обміну інформацією між людьми, їх об'єднаннями та організаціями за допомогою знаків і знакових систем.

Отже, культура, як складне соціально-історичне явище, є одночасно і породженням, і засобом формування та розвитку людського суспільства. Вона включає універсальне ставлення людини до навколишньої дійсності, через яке остання створює світ і саму себе. У найзагальнішому вигляді культура виражається у двох формах: змістовій, або матеріально-духовній (сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом усієї його історії), і функціональній, або регулятивній (система узгоджених способів і процедур існування людей, що має на меті забезпечення досягнення загальних для них цілей і задоволення групових та індивідуальних інтересів і потреб).

Конституційні культурні права та свободи людини і громадянина є важливою складовою, системоутворювальним і системозбережним ядром загальної культури українського народу. При цьому рівень розвитку культури, зокрема й такого її сегмента, як правова культура, визначає сутність, зміст і обсяг конституційних культурних прав і свобод. У свою чергу, останні забезпечують і спрямовують подальший поступ і збереження культури, а також створюють умови для її примноження, що, в результаті, й становить зміст взаємозв'язку культури та конституційних культурних прав і свобод.

Джерела

1. Бурдяк В. І. Політика і права людини: Підруч. — Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2011. — 536 с.
2. Головистикова А. Н. Права человека: Учеб. / А. Н. Головистикова, Л. Ю. Грудцына. — М.: Эксмо, 2008. — 448 с.

3. Дяченко М. В. Філософські виміри культури. — Х.: ХДАК, 2007. — 206 с.

4. Козюбра М. Права людини і верховенство права // Право України. — 2010. — № 2. — С. 24–35.

5. Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура: Підруч. — 3-тє вид. — К.: Центр учбов. літ., 2010. — 584 с.

6. Корінний М. М. Короткий енциклопедичний словник з культури. — К.: Україна, 2003. — 384 с.

7. Костенко О. М. Культура і закон — у протидії злу. — К.: Атіка, 2008. — 352 с.

8. Крешениникова Н. А. К вопросу о методологии изучения истории права // Вестник Московского университета. — Сер. 11. Право. — 2007. — № 6. — С. 3–27.

9. Культурологія: Навч. посіб. [В. В. Павленко, О. М. Цапко, А. І. Буймістер та ін.] — К.: КНТ, ЦУЛ, 2010. — 224 с.

10. Культурологія [Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, А. Ю. Кондратюк та ін.]; за ред. Т. Б. Гриценко. — 2-ге вид. — К.: Центр учбов. літ., 2009. — 392 с.

11. Мацькевич М. Культурні права та свободи людини і громадянина: поняття та сутність/ Віче. — 2011. — № 18. — С. 16–18.

12. Петрова Г. М. Культурологія: конститутивні проблеми: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2009. — 356 с.

13. Право и культура [В. С. Нерсесянц, Г. И. Муромцев, Г. И. Мальцев и др.]. — М.: Изд-во РУДН, 2002. — 432 с.

14. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні [О. В. Зайчук, В. С. Журавський, Н. М. Оніщенко та ін.]; за ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. — К.: Юридична думка, 2007. — 424 с.

15. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: Академічне видання. — Х.: Право, 2009. — 468 с.

16. Юринець Ю. Л. Забезпечення культурних прав громадян засобами адміністративного права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». — К., 2010. — 16 с.

24

Кадровая политика и политика кадров

Анатолий ОЧЕРЕТЯНЫЙ,
кандидат исторических наук,
профессор Севастопольского
городского гуманитарного
университета

Развитие общества, его прогресс и регресс детерминируются исключительно и абсолютно одним фактором – профессионализмом кадров. Кадры творят мир со всеми его достижениями и проблемами. И даже если мы утверждаем, что общество функционирует и развивается в соответствии со своими закономерностями, нам необходимо осознать, что они, эти закономерности, должны быть кадрами субъективизированы. Профессионально понимая объективные процессы, кадровый работник на любом уровне кадровой пирамиды, от президента до простого труженика, должен строить свою деятельность на основе познанной, осознанной и субъективизированной реальности.

Социальный мир и природа, которую мы социализировали, есть не что иное, как воплощение в реальность сформировавшихся в сознании наших кадров идей: политических, научных, экономических, финансовых и всех остальных вместе взятых. Это воплощение всецело зависит от познания сферы профессиональной деятельности (политической, экономической, социальной, финансовой, технической, военной, правовой и др.) и профессионального опыта кадров. И эта зависимость берет свое начало в **кадровой политике** государства, политических партий.

Политика — результат мыслительной деятельности человека, выраженный в виде идей, целей, планов, программ деятельности [3, с. 19]. Такая трактовка политики дает нам возможность понять степень зависимости деятельности кадров в стране от **кадровой политики**, которая по своей сущности есть не что иное, как **особый элемент социологической программы государства по созданию кадровых условий развития страны.**

Мы привыкли к мысли о том, что главное в кадровой политике — подбор и расстановка кадров. Но современная жизнь требует выдвижения новых ее принципов, ко-